

Tonči TRSTENJAK

KATEHEZA I DIJAKONIJA: NAGLASC I U SADRŽAJIMA I METODIČKIM PRISTUPIMA

Zbog svoje temeljne usmjerenosti na čovjeka i probleme Crkve u suvremenom svijetu Drugi vatikanski koncil je na mnogo mjesta govorio o Crkvi u službi čovjeka i svijeta. Time je diakonija – koja je uz naviještanje i liturgiju jedna od triju bitnih funkcija u crkvenom djelovanju – dobila izvanredni poticaj u životu pokoncilске Crkve. To je naročito došlo do izražaja u nekim krajevnim Crkvama poput one u Latinskoj Americi, gdje je baš ta služiteljska dimenzija Crkve bila glavni inspirator na sastancima latinskoameričkog episkopata u Medellinu (1968) i Puebli (1979). Kao posljedica poticaja koji su dolazili iz bazičnih kršćanskih zajednica tamo se razvila teologija oslobođenja kao krik potrebe da se Crkva izravno uključi u borbu za pravednije i humanije uvjete života siromašnih i obespravljenih kršćanskih masa. Svijest o cjelovitom oslobođenju čovjeka, koja je u stvari jedno od temeljnih načela Evandjelja, postala je odjednom središnja tema pokoncilске Crkve o čemu svjedoči i ova naša Škola.

NEKA BITNA OBILJEŽJA KATEHEZE I DIJAKONIJE

Dijakonija kao zauzeto zalaganje za čovjeka i za poboljšanje uvjeta njegova duhovnog i tjelesnog života bitni je uvjet vjerodostojnosti naviještanja Radosne vijesti. Harmonični sklad ortodoksije i ortoprakse bilo kod pojedinaca ili kod crkvenih zajednica znak je zrelosti u vjeri. Ukoliko je kateheza, kako to potvrđuje definicije iz službenih dokumenata Crkve, *onaj oblik crkvenog djelovanja koji bilo zajednice bilo pojedince privodi zrelosti vjere* (OKD 21), utoliko diakonija spada u djelokrug njezina sadržaja. Usudio bih se ustvrditi da je diakonija jedan od važnih uvjeta njezine uspješnosti. Sveprisutna sterilnost naših katehetskih napora može se liječiti, kako to također potvrđuju crkveni dokumenti a osobito *Radosno naviještanje Evandjelja i odgoj u vjeri* naših biskupa (1983), samo sudjelovanjem cijele kršćanske zajednice u odgovornosti za kršćanski odgoj i katehezu te svjedočenjem kroz zalaganje u diakoniji Crkve bilo zajednica bilo pojedinaca kako bi navještaj vjere dobio potvrdu vjerodostojnosti u kršćanskoj praksi. Odgoj u vjeri i kateheza postali su nerazdruživ binom koji nama katehetama i cijeloj kršćanskoj zajednici stavlja na leđa odgovorne zadatke.

Mi smo duboko svjesni činjenice da Evandjelje nije tek neka nauka o dobrom življenju i uređenju društva, nego nadasve zadatak koji se mukotrpno mora provoditi u stilu života svakog koji nosi kršćansko ime. Oni koje nam je Crkva povjerila na odgoj moraju kroz naše katehetsko zalaganje steći navike primjerne evanđeoskim zahtjevima, usvojiti stil ponašanja primjeren sljedbenicima Isusa Krista.

Dijakonija je nadasve u službi zadatka da bi se ostvario Božji plan s čovjekom i društvom kako bi svatko mogao slobodno živjeti puninu života u humanijem i bratskijem svijetu. To pretpostavlja aktivno sudjelovanje i osobno zalaganje u tatarskom naporu Crkve da bi se pobijedile sile zla i stanje grijeha u nama i u svijetu koji nas okružuje. U toj borbi čovjek–kršćanin nipošto nije sam. On je svjestan da je Isus uz njega i s njime, da Isus predvodi svoje u poslušnosti Ocu, da je zbog te poslušnosti Očevu planu pristao na smrt na križu kako bi se ostvario plan o kraljevstvu nebeskom. U ovom se trenutku dobro prisjetiti da je kraljevstvo nebesko osnovni motiv svih Isusovih govora. Zato nam je Isus, posrednik i punina Objave (OKD 12), kriterij i mjera svakog crkvenog djelovanja. Sudjelovati u izgradnji kraljevstva nebeskog znači sudjelovati u Kristovu otajstvu. Mjera zalaganja u tom naporu jednaka je mjeri proširenja kraljevstva nebeskog u vremenu u kojem nam je dano da živimo. Mi imamo samo ovo vrijeme i samo ovu priliku da se pridružimo povorci spasenih. Pri tom treba imati na umu da samo onaj koji teži spasenju drugih može i sebe spasiti. Iz Matejeva opisa sudnjega dana očito proizlazi da će kriterij suđenja svakom pojedincu biti njegovo zalaganje ili nezalaganje za braću u nevolji (Mt 25,31–46). Spasenje i cjelovito oslobođenje se ostvaruje za svakog pojedinca u sasvim konkretnom svijetu i pri tom ne treba smetnuti s uma da je križ nerazdruživi suputnik svakog onog tko u njega zalaže sebe i svoj život.

Mi smo svjesni činjenice da unutar sveukupne crkvene aktivnosti kateheza ima svoje specifične zadatke. Ona je nadasve opterećena zadatkom da uvodi vjernika u kršćanska otajstva, u vjerske i moralne istine, ali i u način kršćanskog života. Krajnji joj je cilj, kako smo to već u početku spomenuli, zrelost u vjeri koja je primjerena svakom pojedincu i njegovim uvjetima. Kao što dakle kateheza naviješta riječ Božju, vodi u susret s osobom Isusa Krista, uvodi u liturgiju Crkve, tako s jednakim marom i ozbiljnošću priprema i odgaja za dijakoniju Crkve. Dijakonija je nadasve praksa kršćanskog života, mjerilo rasta u vjeri pojedinca ili zajednice. Budući da kateheza ne djeluje sama za sebe nego nadasve surađuje s liturgijom Crkve, njezin je zadatak time olakšan ukoliko je liturgija pravi i prvi izvor i nadahnuće kršćanske prakse i nadasve crkvene dijakonije. Kateheza u tom smislu ima za zadatak da bolje osmisli i opravda dijakonijsko zalaganje konkretne crkvene zajednice. Tako se postaje osjetljiv na osluškivanje Božjeg plana u konkretnoj stvarnosti i zauzet na konkretnom ostvarivanju kraljevstva nebeskog.

Djelotvorna vjera spada u konkretni cilj katehetskog rada. Kateheza ima zadatak da vjeru učini središtem kršćanskog života, osnovnim pokretačem kršćanskog razmišljanja i zauzimanja stavova, naglašavajući da je samo vjera sposobna preobraziti čovjeka. Isus je inzistirao na osobnom obraćenju, na stavovima i razmišljanjima suprotnima od uhodanih ljudskih logika. Njemu je bila važnija evolucija srca od svakog drugog pravca napretka. Zato kada se kroz katehetski rad ukazuje na probleme društva, nepravde koje bi morale nestati, treba tu činjenicu imati pred očima. Kateheza se lako može pretvoriti u društveno-političko zalaganje – o čemu imamo ve-

lika iskustva unutar crkvenog života — ukoliko se ne inzistira na osobnom obraćenju. Ponekad je lakše izvesti društvenu revoluciju nego pobijediti svoj vlastiti egoizam. Novi se pak čovjek može roditi samo u suradnji i uz sudjelovanje u otajstvu Isusa Krista. Nije prvotni zadatak kateheze ukazivanje na društvene nepravde ili predlaganje novih rješenja za njihovo otklanjanje, već pokazivanje na njihov izvor u srcu čovječjem, ranjenom istočnim grijehom i osobnim grijesima. Zato je potrebno naglašavati važnost svakog pojedinca u planu spasenja svijeta — integralnog oslobađanja — tj. da Bog na svakog računa, da ima povjerenja u čovjeka i da je u općem planu spasenja za svakog osigurano radno mjesto.

Kateheza ne smije zanemarivati društvene probleme ili suvremene probleme čovjeka, nego mora biti mjesto razmišljanja o njima u svjetlu Evanđelja i crkvene tradicije, u poslušnosti Crkvenom učiteljstvu, i kotač zamašnjak za društveno zauzimanje u skladu s gornjim načelima. Zato će kateheza poticati na djelovanje, komotnosti, zadovoljstva s vlastitim stanjem i položajem ili pak straha pred poslom, osobnim zalaganjem i nepovjerenjem u svoje sposobnosti, kompetencije i Božju milost.

KATEHEZA I DIJAKONIJA U CRKVI NEKAD I DANAS

U nekim krajevnim Crkvama vrlo je naglašeno društveno-političko zalaganje kroz katehetske grupe i katehetski rad. Uslijed tog stanja čuju se sa stanovišta katehetske metodologije i sadržaja opravdane kritike da se prenaplašenim bavljenjem prizemnim problematikama gubi bit katehetske službe: navještaj riječi Božje, uvođenje u život kršćanske zajednice i evanđeoski stil života. Kada horizontala prevlada nad vertikalom budi se mnijenje da zbog tih ekstrema dijakoniji nije mjesto u katehetskim programima. Iako se takva mišljenja izdvajaju od općih načela pokoncilске Crkve, ona su ipak glasna i zadiru u pravi problem: Kako pomiriti tradicionalne zadatke kateheze od sve zahtjevnijih poziva za društvenim zalaganjem u okvirima katehetskog programa? Problem je u stvari star koliko i Crkva. Kako nas izvještavaju *Djela apostolska* već su apostoli bili priklješteni dvojboj: ili naviještanje ili služenje braći! „*Tada Dvanaestorica dozvaše k sebi učenike te rekoše: 'Nije pravo da mi ostavimo riječ Božju pa da služimo za stolovima. Radije pronađite, braćo, međusobom sedam ljudi na dobrom glasu, punih Duha i mudrosti, pa ćemo njih postaviti nad tim poslom, a mi ćemo se potpuno posvetiti molitvi i službi propovijedanja'*” (Dj 6,2–5). Tako je dijakonijska služba Crkve institucionalirana već u njenim počecima i hijerarhijski odijeljena od naviještanja: svakom njegova karizma. Ustvari, dijakonija je podignuta na razinu crkvenog reda iz nasušne potrebe i nadahnućem Duha Svetoga. Na nju treba gledati u sklopu cjeline crkvene aktivnosti a ne odvojeno pa će i dvojbe biti umanjene: naviještanje i dijakonija dopunjuju jedna drugu u cjelovitom oslobađanju čovjeka. Kateheza kao uvođenje u kršćanska otajstva i život mora o tom voditi računa. U tome je osobito jasna enciklika Pavla VI *Evangelii nuntiandi* (EN 14) u kojoj se izričito tvrdi da visoka svijest suvremene Crkve s obzirom na dijakoniju nipošto nije u neskladu s njezinom nikad umanjenom sviješću da je *evangelizacija njezino prvenstveno poslanje*. Poticaj je očito došao od Druge sinode biskupa 1971. i od Treće sinode 1974, koja zalaganje za oslobađanje i napredak na-

ziva *integralnim dijelom* evangelizacijskog djelovanja. Dokumentat latinskoameričkih biskupa iz Pueble (1979), tako drag autorima koji se zalažu na području crkvene dijakonije, samo je logični nastavak općeg napretka crkvene svijesti na tom osjetljivom području. Kao što je vidljivo, crkveni dokumenti inzistiraju na harmoničnom skladu između naviještanja i dijakonije.

Postojalo je doba, a postoji ponegdje i danas, da se naviještaju daje isključiva prednost i to ne iz motiva koji proizlaze iz apostolske revnosti, već iz puke komocije. Mnoštvo neplodnih riječi bez provjeravanja vjerodostojnosti kroz crkvenu praksu bilo kod pojedinaca, bilo u crkvenim zajednicama dovodi do sterilnosti naviještanja. Plodovi izostaju, a pojedini navjestitelji i zajednice srljaju u opasnu inflaciju koja obezvređuje evanđeosku poruku. U takvim se situacijama stvara plodno tlo za one koji razočarani mršavim plodovima naviještanja pribjegavaju izravnom angažiranju u obnovi nepravednih struktura, naglašavajući prvotnu važnost ovozemaljskog oslobođenja čovjeka. Takvi katehete nastoje one koji im se povjere usmjeravati na prizemne probleme budeći u njima želje koje s kršćanskim naviještanjem imaju krhke veze. Vjera se shvaća kao imanentna osloboditeljska praksa, spasenje se svodi na napor povijesnog ostvarenja pravednog društva, a vjernost Evanđelju se svodi na instrumentalnu ulogu u solidarnosti s potlačenima, siromašnima, neukima i sl. Sve to često nije daleko od puke demagogije od koje se nipošto ne može očekivati rast prema zrelosti u vjeri i integralnom oslobođenju čovjeka. Primjera na tom području ima mnogo, neki nam nisu ni zemljopisno daleki niti povijesno zamagljeni.

KATEHEZA I DIJAKONIJA U NEKIM CRKVENIM DOKUMENTIMA

U svjetlu ovih činjenica treba naći uravnotežen i ispravan odnos kateheze i dijakonije. Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze što ih našoj domovinskoj Crkvi uputiše biskupi Jugoslavije *Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri* u svom prvom dijelu sadrži pažljivu analizu naše crkvene i moralne situacije s obzirom na katehetske zadatke, pa iako ostaje tek na razini analize ipak daje naslutiti potrebu da se u katehetskom radu treba obazirati na društvene i osobne probleme ljudi što, dakako, pret postavlja i zalaganje u smislu dijakonije. Tamo se izričito kaže: „*Kateheza se ne može odvojiti od ozbiljnog i djelotvornog životnog zalaganja: Neće u kraljevstvo nebesko ući oni koji samo govore: 'Gospodine, Gospodine!' (usp. Mt 7,21). To zalaganje može poprimiti veoma različite oblike: nesebično zalaganje na području vlastitog profesionalnog rada i života, nastojanje da se evanđeoskim duhom ljubavi prožmu različite crkvene i društvene strukture, angažman na različitim područjima života i rada u kršćanskoj zajednici, nastojanje oko izgrađivanja istinskog i Evanđeljem prožetog duhovnog života i rada u kršćanskoj zajednici, nastojanje oko istinskog življenja osobne i liturgijske molitve, jednom riječju, nastojanje oko ostvarivanja sveg kršćanskog poziva na svetost*” (RNE 27). Ovaj dokument naročito naglasak stavlja na religiozni odgoj čovjeka kao uvjet za njegov skladan razvoj, a tu kateheza ima vrlo važnu ulogu (usp. RNE 28–31). Crkva odgoj smatra eminentno dijakonijskim zadatkom pa ga kateheza, koja za svoj temeljni kriterij ima načelo „*vjernost Bogu i čovjeku*” (RNE 34), nipošto ne može zanemariti. Emilio Alberich u svojoj knjizi *Kateheza i crkvena praksa* upravo inzistira na

tom zadatku kateheze (str. 149–155). Mogli bismo slobodno ustvrditi kako svaki kateheta koji se trudi oko odgoja onih što su mu povjereni vrši važnu dijakonijsku službu u Crkvi.

Već smo ranije rekli da u katehetske zadatke spada i uvođenje u crkvenu dijakoniju. U tom pogledu vrlo zahtjevno zvuče riječi iz poruke Sinode biskupa 77. godine: „*Kateheza o pravdi, milosrđu i miru treba biti sastavni dio vjeronaučnog procesa. U njoj treba nastojati pružiti ljudima razloge da djeluju u svrhu tih vrednota*” (Poruka Sinode '77, br. 10). Kako će se taj zadatak ostvariti u našim konkretnim prilikama ovisit će od sastavljača priručnika i nadasve od svakog pojedinog katehete. U prvom redu bi to značilo razvijati kod vjeroučenika osjetljivost za društvene nepravde, solidarnost s ugroženima, za stvarnu pomoć potrebnima, sudjelovanje u izgradnji boljeg i pravednijeg svijeta osobnim zalaganjem...

Dijakonija je sastavni dio katehetskog rada jer je mjerilo njezine evanđeoske vjerodostojnosti. Poruka Sinode biskupa iz '77. g. i u tom pogledu je jasna: „*Kateheza poprima posebnu odgojnu važnost kad je povezana s vršenjem djelotvorne ljubavi, što nudi valjan temelj kako bi se prihvatilo i provelo u praksu kršćansko viđenje društvenih, gospodarskih, političkih i kulturnih stvarnosti*” (Sinoda '77, br. 4). Tako naviještanje Evanđelja postaje ujedno trajni elemenat obnove svijeta, njegove humanizacije kroz konkretni porast djelotvorne ljubavi koja je jedina sposobna sila obnove u Duhu Svetome. To je pravo uključivanje u plan Očev da bi se što prije ostvarilo kraljevstvo nebesko.

Zahtjev da se kateheza uključi u proces zalaganja za integralnim oslobađanjem čovjeka sadrži i naredbu o preispitivanju i prilagođivanju njezinih sadržaja. U *Catechesi tradendae* Ivan Pavao II to jasno daje do znanja: „*Iz toga proistječe i zabrinutost kateheze da ne propusti, nego naprotiv da pojasni kako to već odgovara njenom nastojanju oko odgoja u vjeri, neke stvarnosti kao što je djelovanje čovjeka na liniji njegova cjelokupnog oslobođenja, traženja solidarnijeg i bratskijeg društva, borba za pravednošću i stvaranjem mira*” (CT 29). U taj okvir ide mnogo tema koje su naročito aktualne u našem društvu: društvena i politička odgovornost, poštivanje života pa i onog začetog a nerođenog, poštivanje vlasništva bilo privatnog bilo društvenog... Ta socijalna dimenzija kateheze mora voditi računa o socijalnoj nauci Crkvenog učiteljstva kako bi se izbjegla nepotrebna lutanja i nesporazumi.

Emilio Alberich naročito naglašava potrebu za prikladnim metodama u takvom katehetskom radu. O tome bi morali voditi računa sastavljači katehetskih programa i priručnika. Metoda i sadržaji takve kateheze moraju biti prilagođeni dobi i profilu vjeroučenika. Kod toga se mora dobro poznavati situacija, uzroci nekog stanja, osvijetliti sve to svjetlom Evanđelja, ne plašiti se kritike nehumanih pojava bilo gdje da se one nalaze, predložiti i predvoditi akciju u smislu kršćanskih načela vodeći računa o autonomiji vremenite stvarnosti i kršćanskoj posebnosti.

U katehezi gdje se računa s crkvenom dijakonijom nadasve je važno voditi računa o mjesnim prilikama i uvjetovanostima kako bi se izbjegli nesporazumi i konkretizirala eventualna akcija. Presađivanje tuđih problema na naše tlo nema nekog odgojnog smisla u katehetskom djelovanju. Dijakonija je možda onaj elemenat u katehetskom programu koji je najprikladniji za prizemljenje u situaciji, vremenu i kraju.

ZAKLJUČAK

Ovdje je bilo govora o opravdanosti i nužnosti crkvene dijakonije u katehezi. Malo je bilo govora o vrstama dijakonije i o metodama rada, jer to su problemi koje treba postupno rješavati od slučaja do slučaja. Tokom ove Škole za to će, nadam se, biti dovoljno prilike. Kateheta koji je svoju službu shvatio kao djelo ljubavi prema Bogu i ljudima, vjeran istini koja jedina oslobađa, svjestan je da je *Evanđelje za koje smo odgovorni riječ istine, da je ono istina koja oslobađa i koja jedina daje mir srca, baš ono što ljudi traže kad im naviještamo Radosnu vijest, da nam ono nudi istinu o Bogu, o čovjeku i njegovom tajanstvenom određenju, istinu o svijetu. Tu istinu uvijek iznova želimo tražiti u Božjoj riječi kojoj mi nismo ni gospodari ni vlasnici, nego čuvari, glasnici i sluge (EN 78). Duboko smo uvjereni da istinski možemo služiti čovjeku jedino ako ostanemo vjerni u služenju Božjoj istini.*

Evandeoska je ljubav isto tako uvjet da bismo vjerodostojno naviještali Radosnu vijest o Božjem kraljevstvu, o novome istinski čovječnom i Božjem svijetu u kojem je zapovijed ljubavi prema Bogu i bližnjemu temeljni i, mogli bismo reći, jedini zakon (RNE 78).

LITERATURA:

IVAN PAVAO II, *Catechesi tradendae. Poruka Sinode biskupa 77.*

BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri*, Zagreb, 1983.

VOLKL, R., *Diaconia e carita*, EDB, Bologna, 1978.

ALBERICH, E., *Kateheza i crkvena praksa*, KSC, Zagreb, 1986.

FLORISTAN—TAMAYO, *Conceptos fundamentales de Pastoral*, Madrid, 1983.
